

VERTINIMO POVEIKIS SPRENDIMŲ PRIĖMIMO PROCESUI

Knyga „*Evaluation for the Real World. The Impact of Evidence in Policy Making*“¹ yra apie teorines vertinimo sudedamąsias dalis. Autoriai pateikė glaustą, konstruktyvią apibendrinamąją pagrindinių matavimo / vertinimo formų analizę; atskleidė projekto, programos, politikos, formuojančio ir sumuojančio vertinimų skirtumus.

Pirmojoje dalyje vertinimas palygintas su veiklos matavimu, auditu, inspektavimu ir akreditavimu. Visos išnagrinėtos matavimo formos taikomos skirtinguose sektoriuose ir jas taikančios viešojo sektoriaus organizacijos adaptuoja naujoves savo veikloje. Toliau diskutuojama apie vertinimo politiką. Aptariant kitų tyrėjų pozicijas, teigiama: „<...> vertinimas nėra apolitiška veikla, priešingai – politinės simpatijos, ideologijos, požiūriai daro įtaką vertinimo metodologijos pasirinkimui, struktūrai, kriterijams, informacijos rinkimo būdams“ (p. 42).

Antrojoje dalyje redukciskai nubrėžiami vertinimo sistemos kontūrai, apibūdinti natūralistinio, realistinio, programos teorija grindžiamo poveikio ir į panaudojimą orientuoto vertinimo taikymo gali-

¹ Colin Palfrey, Paul Thomas, Ceri Phillips, *Evaluation for the Real World. The Impact of Evidence in Policy Making*, The Policy Press: University of Bristol, 2012, 248 p.

mybės ir ribotumai. Dalis užbaigiama apibendrinamuoju komentaru, kuris smarkiai apriboja platesnio vertinimo taikymo galimybes, nes „vertinimas tai – socialinių tyrimų forma, turint tikslą patobulinti viešąsias paslaugas“ (p. 50). Tačiau šiuolaikinis vertinimas yra tarpdisciplininis, apimantis technologinius ir aplinkosaugos mokslus. Jis padeda tobulinti ne vien viešąsias, bet ir privačiąsias paslaugas.

Trečiojoje dalyje aptariami pagrindiniai vertinimo įrankiai (interview metodas, stebėjimas, dokumentų analizė, anketinė apklausa, eksperimentas) ir gautų įrodymų pagrįstumo kriterijai (validumas ir patikimumas). Pateikta bendra informacija, kuri yra vertinga studentams arba pradedančiam vertintojui. Tačiau trūksta takoskyros, kodėl šie įrankiai ir kriterijai priklauso išimtinai vertinimui, nes tai – standartinis kiekvieno tyrėjo instrumentarijus. C. Palfrey ir kt. kritiškai vertina teorines įžvalgas apie pagrindines vertinimo prieigas. Į jų imtį įtraukti ketvirtos kartos, pliuralistinis, dalyvaujamas, realistinis, įrodymais pagrįstas vertinimai. Aptarsiu trijų prieigų pranašumus ir trūkumus. Ketvirtos kartos vertinimas taikomas, kai reikia atsižvelgti į įvairovę ir ją įvertinti, gerbti skirtingas vertybes turinčius individus, vadovautis aukšto lygio tolerantiškumu. Autoriai detalizuoja, kad šiai prieigai trūksta legitimacijos, nes turintieji galią dalijasi ja su kitais (p. 73). Pliuralistinis vertinimas atsižvelgia į įvairių svarbių grupių interesus ir galią, tyrimais nustato pagrindinių politinių iniciatyvų grupes; dokumentuojamos skirtingų grupių strategijos, įgyvendinančios savo perspektyvas ir interesus. Pripažįstama, kad niekas nesuteikia vienodo svorio skirtingų suinteresuotųjų šalių pažiūroms. Dalyvaujamojo vertinimo identitetas – įgalinti žmones. Todėl dalyvaujamąjį vertinimą galima laikyti *skėčiu*, po kuriuo slepiasi daug į dalyvavimą nukreiptų vertinimo prieigų. Svarbiausias šio modelio bruožas – vertintojų ir suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimas sprendžiant, kokią programą vertinti; planuojant vertinimą, renkant ir apibrėžiant programos ir (arba) projekto indikatorius sėkmei matuoti; įgyjant naujų įgūdžių per darbotvarkės nustatymą, proceso

organizavimą, duomenų interpretavimą ir atsakomybės dėl rezultatų panaudojimo prisiėmimą². Tačiau ši prieiga turi trūkumų, nes, siekiant demokratinio intereso, vertinimo uždaviniai tampa sunkiai įgyvendinami; be to, gerokai mažėja profesionalių vertintojų autonomija (p. 78).

Ketvirtojoje dalyje ultimatyviai argumentuojamas tam tikro skaičiaus universalių kriterijų, kurie atsako į klausimą, ar paslauga, programa buvo teikiama, įgyvendinama gerai ar prastai, egzistavimas. Kaip bendri vertinimo kriterijai knygoje įvardyti: reagavimas, teisingumas, lygybė, veiksmingumas, efektyvumas, ekonomija, atskaitomybė, prieinamumas, tinkamumas, priimtumas, pasirinkimas. Nors kriterijai yra labai žinomi, skaitant paaiškėja vienas iš atrinktų kriterijų ribotumą – jų taikymo diapazonas apima tik viešųjų / socialinių paslaugų teikimo vertinimą. Savotiškas yra autorių pasirinktas kriterijų aprašymo būdas. Vieni kriterijai pateikiami gana reduktiškai (reagavimas, teisingumas). Argumentuojama, kad reagavimo atveju svarbus yra laikas, per kurį organizacija aptarnauja pilietį arba per kurį pilietis gali susitikti su konsultantu. Teisingumo kriterijaus atveju akcentuojamas informacijos trūkumas, jos pateikimas tinkama forma, nepatogi geografija. Kiti kriterijai (veiksmingumas, atskaitomybė) išnagrinėti labai plačiai. Anot autorių, veiksmingumo kriterijuje užkoduoti tikslai. Tai parodo, kas numatyta, pradedant paslaugų teikimą ir rengiant programą. Kyla abejonių dėl atskaitomybės kriterijaus įtraukimo į knygą. Kriterijus nevertina indėlio, išėigos ir padarinių tiesiogiai, tačiau anksčiau įvardytiems organizacinio proceso kintamiesiems atskaitomybės užtikrinimas daro didelę įtaką.

² Murray R., „Citizens Control of Evaluation: Formulating and Assessing Alternatives“, *Evaluation* 8 (1), 2002, p. 81–100; O’Sullivan R. G., D’Agostino A., „Promoting Evaluation through Collaboration. Finding from Community-based Programs for Young Children and their Families“, *Evaluation* 8 (3), 2002, p. 372–387; Dahler-Larsen P., „Evaluation after Disenchantment? Five Issues Shaping the Role of Evaluation in Society“, Shaw I. F., Greene J. C., Mark M. M. (eds.), *The Sage Handbook of Evaluation*, London: Sage Publications, 2006, p. 142.

Ekonominės perspektyvos pasaulyje labai populiarios: vyriausybės mažina išlaidas ir karmo programas. Autoriai aptarė šį klausimą, nes mato didėjančią ekonominių vertinimų poreikį. Kadangi ištekliai dažnai naudojami nesiekiant „vertės už pinigus“, ekonominis vertinimas, kaip integruota vertinimo proceso dalis, turi ambicijų išspręsti šią problemą ir inicijuoti pokyčius, skirstant išteklius įvairioms visuomenės grupėms.

Koks gi vertinimo poveikis sprendimų priėmimui? Atsakydami į šį klausimą, autoriai pasitelkė klasikines žinomų kolegų (M. Q. Patton, P. H. Rossi, C. Weiss, E. Chelimsky) pozicijas. Šiame veikale jie nekelia nei paradigminių, nei strateginių pokyčių klausimų. Poveikis priimant sprendimus suprantamas kaip vertinimo rezultatų panaudojimas arba nepanaudojimas priimant sprendimus. Apibendrintai nužymėti vertinimo rezultatų panaudojimo „*drakonai*“, „*demonai*“ ir „*gelbėtojai*“. Nuosekli, detali, informatyvi atskirų nepanaudojimo priežasčių suvestinė naudinga vertintojams ir sprendimų priėmėjams, nes artikuliuoja, kas yra suinteresuotas bendradarbiauti, tobulintis, mokytis iš vertinimo rezultatų. Išskirtas priežastis skirstau pagal tokius požymius: kokybė (pvz., ataskaitose pateiktos neaiškios rekomendacijos); koordinavimas (pvz., pasikeitė vertinimo finansavimas, tarnautojas atsakingas už vertinimą); komunikacija (pvz., silpna komunikacija tarp vertintojo ir užsakovo), politikos ciklas (pvz., pasikeitė vyriausybė).

Galiausiai knygos autoriai prognozuoja vertinimo ateitį. Ne, vertinimas nemirs, artimiausiu metu turėsime dar daugiau vertinimų, bet knygos turinys numano, kad su vertinimo praktika yra kažkas negerai. Vertinimo ateitis orientuota į didesnę sisteminę priežiūrą, metaanalizę, metavertinimo taikymą, nes esami įrankiai identifikuos vertinimo tyrimų silpnybes (p. 204). Matyt, artėja laikas, kai daugelio šalių vyriausybės atliks metavertinimus; Kanada ir JAV tai jau daro (p. 207). Knygos autoriai sako, kad vertinimuose vėl grįžtama prie eksperimentinio dizaino, todėl autoriai įspėja vertintojų bendruome-

nę, kad socialiniais eksperimentais gauti įrodymai gali virsti naujomis stigmomis sprendimų priėmėjams. Grįžtama prie diskusijos apie vertinimo teoriją. Kokia turi būti mūsų vertinimo teorija: ar ta, kuri paaiškina vertinimo charakteristikas, ar teorija, kurioje kažkas yra paaiškinama per vertinimo charakteristikas? Šiandien šie klausimai taip ir lieka neatsakyti.

Aštuntojoje knygos dalyje autoriai pateikia išvadas. Akivaizdu, kad vertinimas, kaip tyrimo patirtis, nuolat perkonstruojamas ir iškonstruojamas. Autoriai įžvelgė naujų vertinimo minčių, segmentų veiksmingumo, tikslingumo ir tobulinimo perspektyvų galimybių. C. Palfrey, P. Thomas, C. Phillips įgalina skaitytoją kūrybiškai, moksliai diskutuoti, konstruoti tolesnį vertinimo tikrajame pasaulyje pažinimą.

JAROSLAV DVORAK